

EL TREBALL FEMENÍ URBÀ AL CAMP DE TARRAGONA DURANT LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

Josep M. Grau i Pujol

Les estructures familiars en la transició de l'Antic Règim al liberal es van haver d'adaptar als canvis econòmics i socials. Si en el primer període, la família complia les funcions de producció, reproducció i consum, amb la industrialització, l'Estat assumirà les funcions educatives i assistencials, que fins llavors havien cobert els municipis i l'església. Tradicionalment, la dona de fadrina, depenia del pare, en casar-se del seu marit i només ja vídua, podia afrontar les regnes familiars en solitari i, si bé en aquest cas hi havia la possibilitat que la parella difunta hagués designat en testament uns tutors dels fills, l'opció habitual de les dones per aconseguir major seguretat, eren les segones núpcies. En el segle XVIII algunes normatives prohibien la seva entrada en alguns gremis si no eren parentes, si bé les fèmnes durant la protoindústria, s'especialitzaren en alguns sectors, com per exemple el tèxtil (teixidores i filadores).¹

Per estudiar el mercat laboral femení contemporani disposem de diverses fonts documentals, les més utilitzades han estat les notaries, judicials,² municipals, patrimonials i d'entitats benèfiques.³ Les primeres són seriades i extenses en el temps i l'espai, les segones mostren els conflictes, les terceres, concretament els padrons d'habitants o els de caràcter fiscal, aporten una radiografia útil per a estudis generals i individualitzats.

L'objectiu del present estudi és el de presentar les dades dels padrons municipals de Reus i Tarragona del primer vicenni del segle XIX per a comprovar

---

¹ Marta Vicente Valentín, "El treball de la dona des dels gremis a la Barcelona del segle XVIII (una aproximació)", *Pedralbes*, (Barcelona), 8-1, (1988), p. 267-276.

² Marta V. Vicente ha explorat aquesta tipologia per al seu estudi: "Comerciar en femení: la identitat de les empresàries a la Barcelona del segle XVIII", *Recerques*, (Barcelona), 56, (2007), p. 47-59.

³ Per a aquesta font vegeu especialment la recerca de Montserrat Carbonell Esteller, *Sobreviure a Barcelona: dones, pobresa i assistència al segle XVIII*, Vic, 1997 i en col·laboració amb Lina Gálvez i Paula Rodríguez, "Género y cuidados: respuestas sociales e institucionales al surgimiento de la sociedad de mercado en el contexto europeo", *Áreas. Revista Internacional de Ciencias Sociales*, (Múrcia), 33, (2014), p. 17-32.

com es visibilitza el treball femení en el món dels negocis. Hem descartat el servei domèstic en haver merescut la nostra atenció en articles anteriors,⁴ i també a les pageses i hisendades. Els principals problemes que ens hem trobat són la manca de continuïtat de les fonts i per altra banda la mala qualitat de la informació continguda. Tarragona ha preservat millor els padrons nominals de població, amb sèries més llargues; Reus, per contra, malauradament només ha salvaguardat els registres de 1810 i 1820 i d'aquí ja passen als de final del segle XIX; per altra banda, a Valls el més antic data de 1844. Per complementar les dades també ens hem servit del padró tarragoní de 1854. En els documents conservats sovint hi manquen dades importants com la naturalesa geogràfica i l'any d'arribada a la ciutat, a més de trobar-nos amb grafies confuses dels cognoms.

Jordi Andreu Sugranyes documenta diverses crisis de subsistències a Reus entre la darrereria del segle XVIII i l'inici del XIX, sobretot entre els anys 1786-1792 i la Guerra del Francès, quan augmentarà la mortalitat, especialment per epidèmies. La capital de l'actual Baix Camp el 1802 comptava amb 16.948 habitants, el 1818 augmentaria a 23.310, que englobaria a 4.170 veïns o unitats familiars i, més endavant, el 1821, seguint l'esmentat Andreu, ja s'hi registren 26.035 persones, aplegades en 4.170 cases i 5.890 famílies. El creixement s'explica en bona part per la immigració atreta per l'activitat fabril i comercial d'aquesta urbs.⁵

Les xifres de la ciutat de Tarragona eren sensiblement inferiors, així el 1824 reunia 11.261 individus (1.993 caps de casa). Andreu, a través del padró municipal de Reus de 1820, avalua el pes dels immigrants en relació al total de la població activa per cada sector econòmic. Així, en el comerç i serveis, els forasters representen un 40,12%, en l'agricultura un 18,9% i, finalment, en l'artesanat un 17,6%. La mobilitat de les àrees rurals vers les urbanes és un fenomen prou conegut, en el cas de Barcelona recordem els estudis de Manuel Arranz Herrero.

Som conscients que les dades que presentem són reduïdes i que cal complementar-les amb altres fonts, però poden ser representatives dels canvis legislatius i socials en els primers anys de l'abolició del sistema gremial. La major part de les dones que regien un negoci eren vídues i atenant que majoritàriament l'espai productiu i el domèstic coincidia al mateix lloc, elles podien tenir coneixements del procés de fabricació de determinats productes i la seva comercialització. Amb la pèrdua del marit, calia mantenir el negoci en benefici

---

⁴ "Minyones i altres domèstics a Valls (Primera meitat del segle XIX)", *Quaderns de Vilaniu*, (Valls), 64 (2013), p. 121-143 i "El servei domèstic a la ciutat de Tarragona: minyones, criats i mossos en el padró d'habitants de 1844", *Estudis de Constantí*, (Constantí), 30, (2014), p. 95-140.

⁵ *Població i vida quotidiana a Reus durant la crisi de l'Antic Règim (1700-1850)*, Reus, 1986 i també "La dinàmica de la població reusenca durant la crisi de l'Antic Règim: creixement vegetatiu i immigració: 1787-1820", *1res. Jornades de Joves Historiadors Catalans*, Barcelona, 1986, p. 243-254. Pere Anguera en un petit article on comenta el padró de 1818, ofereix altres xifres, així Reus comptaria aleshores amb 4.374 famílies i 2.793 cases, "Aproximació econòmica al Reus del 1818", *Revista del Centre de Lectura de Reus*, (Reus), 232, (1972), p. 1.142-1.144.

propi i dels fills, sobretot si encara eren menors. Aquí calia l'ajut de familiars i, si era necessari, de treballadors externs (mestres, criats, mossos, aprenents, etc.). També cal fer esment en el llenguatge, a la tendència de feminitzar en la dona l'ofici de l'home. A més, en algunes professions més masculines per la duresa, complexitat o itinerància del treball, dubtem que fossin les dones les que el desenvolupessin, si bé podien dirigir i administrar-lo. Juanjo Romero ha documentat a través de recomptes fiscals, que a Barcelona entre 1823 i 1838 el percentatge de dones que dirigien tallers artesans es va duplicar.⁶

El primer padró que mostrem és de Reus i està realitzat durant els primers anys de la Guerra del Francès, amb dos factors negatius: la mobilització dels homes a l'exèrcit i la mortalitat d'aquests. En total, s'anoten una quinzena d'artesanes, principalment vídues; en alguns casos, mantenen un individu a casa seva del mateix ram.

Dones que regenten un taller artesà a Reus o en són titulars (1810)

- Espart: 2 corderes, 1 espartenyera.
  - Fusta: 4 boteres.
  - Pell: 1 bastera, 1 sabatera, 1 sellera.
  - Metall: 1 agullera, 1 llaunera.
  - Tèxtil: 1 cordonera, 1 filadora, 1 fabricant de teixits.
- Total: 15

El següent cens és d'una dècada més tard, amb una xifra total similar de dones artesanes, però amb diferents ocupacions, les quals són representatives de les més nombroses.

Dones que tenen cura d'un taller artesà a Reus o en són titulars (1820)

- Espart: 2 corderes, 2 espartenyeres.
  - Fusta: 1 botera, 1 fustera.
  - Metall: 1 agullera, 1 argentera, 1 daguera, 1 serrallera.
  - Pell: 1 blanquera, 1 pellerà.
  - Terrissa: 1 ollera.
  - Tèxtil: 1 velera, 1 cosidora. 1 sastressa, 1 planxadora.
- Total: 16

Bona part de de les reusenques que es declaren artesanes tenen un fill del mateix ofici i, fins i tot, l'ajut d'algun aprenent, circumstància que possibilita la continuïtat del negoci familiar. De casades, hi ha una sastressa i una planxadora, la darrera nascuda a Valls i amb el marit absent; de solteres, només una cosidora, que convivia amb dues bugaderes.

Segons dades del cadastre de 1816 facilitades per Jordi Andreu, a Reus hi tributaven els següents professionals amb mes de cinc membres:

- Construcció: 39 mestres de cases.

---

⁶ "Presència femenina a la gestió dels negocis artesans barcelonins: 1823-1860", *Recerques*, (Barcelona), 56, (2007), p. 165-180.

- Espart: 27 corders, 43 espartenyers, 12 esparters.
- Fusta: 129 boters, 29 fusters, 8 fabricants de carros.
- Metall: 19 argenters, 20 ferrers, 9 serrallers, 7 clavaters, 7 daguers.
- Pell: 42 blanquers, 8 pellers, 42 sabaters, 6 sellers.
- Terrissa: 8 ollers.
- Tèxtil: 93 velers, 32 perxers, 31 sastres, 31 teixidors, 16 torcedors, 13 tintorers.
- Altres: 7 saboners.

Recordem el destacat pes econòmic i demogràfic de la ciutat de Reus al Camp de Tarragona. La ciutat, segons el padró de 1820, aplegava 4.565 veïns o caps de casa, una situació ben diferent a la capital administrativa, més abocada a les classes passives, com els eclesiàstics, els nobles, els militars i els funcionaris estatals.

Les menestres del padró tarragoní de 1823 només arriben a la mitja dotzena i totes vinculades amb la confecció; tres dècades més tard, la representació del sector secundari és ben migrada i segueix centrada en el tèxtil, tan sols apareix una espartera. De les cosidores trobem a vídues i solteres, dues són immigrants (una aragonesa i una reusenca).

Dones artesanes a Tarragona (1823)

- Tèxtil: 1 modista, 5 cosidores.
- Total: 6

Dones artesanes a Tarragona (1854)

- Espart: 1 espartera.
  - Tèxtil: 3 cosidores, 1 teixidora.
- Total: 5

A Valls, segons el padró d'habitants de 1844, les artesanes són testimonials, només tres filadores de cotó i una modista, de ben segur la font valença és defectiva en les ocupacions femenines no domèstiques.

Les reusenques amb un negoci de comerç en la primera dècada del mil·lenni vuit-cents, en part s'orientaven a l'alimentació, on sobresurten les forneres i les revenedores de tot tipus de queviures, "tendera" en els documents; les comerciants de pesca salada suposem que realitzaven la venda a l'engrós; no hi manquen les dones que venen sabó i morques a la menuda,⁷ ni les confiteres o drogueres, algunes amb criades, la qual cosa indica un estatus elevat. En anotacions marginals consta que algunes forneres vivien del seu treball i d'altres anaven a jornal, una d'aquestes darreres, la vídua Prats, convivia amb una bugadera. Finalment esmentem una botiguera de roba i una llibretera, la vídua

---

⁷ Una descripció a nivell local de l'ús de les morques ens l'ofereix Eugeni Perea Simón, "De la morca al sabó. Dades per la història de l'higiene a Riudoms", *Lo Floc*, (Riudoms), 189, (2009), p. 4-11.

Sucós⁸ i una revenedora gitana. Algunes dones d'aquesta ètnia es dedicaven a la venda de mocadors de seda i els marits tractants de bestiar major en fires i mercats.

Dones que regenten una botiga a Reus o en són titulars (1810)

- Adroguera: 1
- Confitera: 3
- Fornera: 7
- Comerciant de pesca salada: 2
- Botiguera de cereals: 1
- Botiguera de sabó: 1
- Botiguera de teles: 1
- Llibretera: 1
- Morcaire: 1
- Revenedora: 10
- Total: 28

Una dècada més tard, segons el padró municipal d'habitants, les botigueres autònomes a Reus havien disminuït a la meitat, ja s'havia superat la guerra amb Napoleó, que havia comportat un augment de vídues i els homes tornaven a ocupar el seu rol habitual en el control dels negocis familiars. Les botigueres o revenedores són de nou el grup més nombrós, la major part eren reusenques, però també n'apareixen d'immigrants, una vallenga, una montblanquina i una madrilenya, sense oblidar a una drapaire de les Garrigues.

Dones que regenten una botiga a Reus o en són titulars (1820)

- Fornera: 4
- Drapaire: 1
- Llibretera: 1
- Revenedora: 6
- Total: 12

Seguint el cadastre de 1816, estudiat per Jordi Andreu,⁹ les persones dedicades al comerç amb un mínim de cinc membres eren:

- Botiguers: 17
- Adroguers: 18
- Carnicers: 5
- Comerciants: 64
- Comerciant de pesca salada: 5

---

⁸ Sobre les empresàries d'aquest sector a la ciutat comtal vegeu l'estudi d'Àngels Solà, "Impressores i llibreteres a la Barcelona dels segles XVIII i XIX", *Recerques*, (Barcelona), 56, (2007), p. 91-129, per l'evolució d'aquests establiments a Reus us remetem a l'obra d'Enric Aguadé Bruix, *Impressors i llibreters a Reus: 1720-1900*, Reus, 1996.

⁹ La tributació fiscal de cada professió es pot consultar a la monografia de Jordi Andreu, *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'Antic Règim*, Reus 1986, p. 183-185.

- Forners: 11
- Xocolaters: 5

L'ocupació de les dones en el petit comerç tarragoní es basava en la venda a la menuda, i en el padró se les anomena revenedores o *tenderas*, la majoria incloses en el ram de l'alimentació. Algunes, en estar casades amb pagesos podien comercialitzar la verdura pròpia, altres s'especialitzaren en la venda de pa, sal o peix, tant fresc com salat.¹⁰ Hi ha casos de germanes solteres en la mateixa dedicació, ja que la seva unió en l'empresa era una bona estratègia per sobreviure i superar amb èxit les adversitats; de forasteres hi ha una botiguera nascuda als Pallaresos. Seguint la tendència dels negocis femenins, una part important eren regits per vídues, algunes com per exemple les forneres, amb l'ajuda de mossos, criats i minyones, però també trobem solteres o divorciades. A la premsa tarragonina abunden els oferiments de lloguer de botigues, una opció que als propietaris els hi suposava una renda i, en sentit contrari, als llogaters una oportunitat de negoci. Al *Diario de Tarragona* del 28 de juny de 1809 s'hi publica: "Quien quiere alquilar una tienda sola o con habitación" i en la mateixa capçalera el 5 de juny de 1810: "Qualquiera que quiere arrendar una tienda en la calle de Mercería número 19, se podrá conferir con la viuda que tratarán del ajuste".

Durant el Trienni Constitucional, la supressió dels monopolis en el comerç provocà que els carrers i places de Tarragona s'ocupessin de taules per venda de productes agrícoles i manufacturats, que l'Ajuntament intentà controlar.¹¹

Dones que regenten una botiga a Tarragona o en són titulars (1823)

- Fornera: 5
- Peixatera: 2
- Revenedora: 21
- Revenedora de queviures: 1
- Revenedora de sal: 1
- Vidriera: 1
- Total: 31

Josep M. Recasens Comes recull l'estadística que el 1850 Tarragona comptava amb 12.250 habitants.¹² Les comerciants del darrer padró analitzat segueixen les mateixes característiques, es tracta bàsicament de vídues nascudes a Tarragona, de fora la capital només hi ha dues revenedores, una de Constantí i una altra de Montblanc. El número de botigueres autònomes que apareixen a mitjans del segle XIX es redueix a la meitat de tres dècades anteriors i, a banda de les revenedores, hi ha peixateres i una estanquera.

---

¹⁰ Josep M. Sanet testimonia en el segle XVIII la tramesa de sardines de Tarragona no només a l'extensa plana del Camp, sinó també a les ciutats de Lleida i Saragossa, "Notícies sobre els marxants de peix de Tarragona", *TAG*, (Tarragona), 76 (2016), p. 35.

¹¹ Salvador Rovira Gómez, "Tarragona en el Trienni Liberal", *Boletín de Información Municipal de Tarragona*, (Tarragona), 18 (novembre-desembre 1971), p. 10-14.

¹² *Notícies sobre la ciutat de Tarragona a la segona meitat del segle XIX*, Tarragona, 2013.

Dones que regenten una botiga a Tarragona o en són titulars (1854)

- Estanquera: 1
- Peixatera: 3
- Revenedora: 9
- Total: 13

A Valls el 1844 es censen quatre revenedores i una vidriera.

Dins el sector terciari, les dones que no es dediquen al servei domèstic i que apareixen amb un ofici en els padrons, es concentren en la neteja, l'hosteleria i l'ensenyament. En la primera dècada del mil vuit-cents a Reus hi ha un elevat número de bugaderes, circumstància que no es repetirà en el padró següent (1820). Els motius poden ser diversos. Un, la conseqüència directa de la guerra amb els francesos, moltes dones són vídues que opten per aquesta feina, però també cal que valorem les intencions fiscals de les autoritats en el moment de confeccionar el registre o simplement criteris diferents en la recollida de les dades; potser l'administració gal·la valorava més el treball femení?

Les dificultats econòmiques de la guerra incentivaven que les bugaderes procuressin reduir les despeses d'habitatge. Així, trobem dones amb diferents cognoms que conviuen juntes, altres ho fan amb els fills i les poques casades amb la seva corresponent parella. Un dels problemes de les fonts és que aquests oficis deixen poc rastre i és difícil resseguir-los i avaluar-los quantitativament.

Al *Diario de Tarragona*, en la secció d'avisos de la ciutat s'hi inserien anuncis de bugaderes que oferien els seus serveis. Així, el 5 d'agost de 1808 llegim: "En la calle del Vidrio núm. 1 hay una muger que lava y engoma blondas, sargas y escomillas, todo a precio equitativo" i en un de posterior del 8 d'octubre de 1809 s'escriu: "Qualquiera que quiera hacer lavar y planchar ropa, juntamente también lavar y planchar mahones [roba de cotó] y sacar manchas de las medias de seda, acuda a la tienda de casa Moragas, calle de la Mercería". Es tracta de dones que no es poden considerar minyones en no viure a casa dels amos; són autònomes o casades que oferten el seu treball a canvi de diners. De Reus disposem d'una monografia d'aquesta temàtica que exposa l'evolució de la neteja al llarg de la història. Així, des de l'època medieval ja hi havia rentadors al costat de les fonts, però no serà fins a partir del segle XVIII, coincidint amb el creixement urbanístic, quan es multiplicaran.¹³

Fora de la neteja, localitzem una cafetera i una apotecària, les dues amb minyona, en el darrer cas amb hisenda pròpia i l'ajuda d'un apotecari, per atendre a la clientela.

L'atenció vers la dona que mostra el padró napoleònic ens ha decidit a anotar també les jornaleres, prop d'una vintena, que tant podrien vincular-se a

---

¹³ Dolors Joanpere i Isabel Martínez, *Fem safareig! De les bugaderes a les rentadores: treball i sociabilització femenina als rentadors*, Reus, 2007.

l'agricultura, com a la indústria o als serveis, i totes vídues. Per acabar, apareix una vídua xolladora de mules i una pobre que vivia de la caritat. Precisament dins del fons personal del comerciant reusenc Francesc de Paula Borràs, es conserven diverses peticions d'almoïna per part de vídues dels anys 1836-1846. A tall d'exemple, en reproduïm una: "Señor: su esposa que en paz descanse, me favorecia con una limosna mensual. Suplico rendida a vuestra merced se sirva continuarla, soy una pobre viuda y anciana que no puede ganarse el sustento, ni tengo quien lo gane. Me aseguro del tierno corazón de usted que no me desamparará, auxiliandóme con una limosna, la que le será muy heroica y a mi grande alivio, que su mano besa, Teresa Suqué, viuda".¹⁴

Dones dedicades als serveis a Reus (1810)

- Neteja: 52 bugaderes
- Hostaleria: 1 cafetera.
- Sanitat: 1 apotecària.
- Total: 54 (no s'inclouen les minyones)
- Altres: 17 jornaleres, 1 xolladora de mules i 1 pobre.

El padró reusenc de 1820, pràcticament no testimonia les dones incloses en els serveis, perquè el redactor del padró prioritza el gènere masculí sobre el femení. A més, respecte les bugaderes, el seu número tampoc correspon a la realitat.

Dones dedicades als serveis a Reus (1820)

- Neteja: 5 bugaderes.
- Total: 5 (No s'inclouen les minyones).

El primer padró tarragoní examinat de 1823, mostra quatre mestres, una d'elles dirigia la casa de nenes orfes. El 1816, a la capital administrativa existien cinc escoles de primària, dues de públiques i tres de privades.¹⁵ Un informe municipal sobre l'ensenyament a Tarragona el 1820 esmentat per M. Antònia Ferrer Bosch, deixa constància que el Convent de l'Ensenyança es dedicava a la instrucció de les nenes i, a més, existia la referida casa d'orfes i una de correcció per a les prostitutes.¹⁶

Al *Diario de Tarragona* del 9 de novembre de 1809 hi apareix la nota següent: "En una habitación del tercer piso de la casa llamada del *Oli*, cerca de la Puerta de San Antonio, hay una señora que se dedicará a enseñar de coser a algunas muchachas, conveniéndose el precio por mensualidades".

---

¹⁴ ACBC, Fons Borràs, Caixa 2, lligall 14.

¹⁵ Josep Puy Juanico, *Pobres, desvalguts i beneficiència a la Catalunya del segle XIX*, Barcelona, 2009.

¹⁶ "L'educació a Tarragona durant el Trienni Constitucional", *Quaderns d'Història Tarraconense*, (Tarragona), 2, (1980), p. 135-153.

L'hosteleria tarragonina del primer vicenni del segle XIX venia representada per dues hostaleres, una emmaridada i una vídua, l'última convivint amb un fill traginer casat i un mosso espluguí,¹⁷ a més de dues taverneres vídues, una d'elles originària de Vila-seca. A Valls, el 1844 comptem a tres taverneres i una hostalera.

Dins del transport hi ha una marinera, sis matriculades i una traginera. En aquest sector el redactor del padró feminitza clarament els oficis que havien tingut els marits de les vídues, algunes amb fills de la mateixa ocupació. En el cas de la traginera natural de Mont-roig del camp, val a dir que al seu servei hi treballava un traginer.

De bugaderes n'hi ha prop d'una dotzena, algunes d'elles immigrants, tant del Camp de Tarragona (Altafulla), com de les Terres de l'Ebre (Ascó i Tortosa).

A tall de mostra, el *Diario de Tarragona* del 4 d'abril de 1810 reproduïx un oferiment per rentar i planxar roba: "Qualquiera que quiera lavar y planchar ropa acuda en la calle de Santes Creus, cerca de la puerta de San Antonio, casa número 11, en donde hay unas señoras que lavan y planchan".

Per acabar, referenciem les vídues de militars que percebien una pensió i una dona indigent.

Dones dedicades als serveis a Tarragona (1823)

- Ensenyament: 4 mestres de nenes (no s'inclouen les religioses).
- Hostaleria: 2 hostaleres, 2 taverneres.
- Transport: 1 marinera, 6 matriculades, 1 traginera.
- Neteja: 11 bugaderes.
- Total: 27 (no s'inclouen les minyones)
- Altres: 2 pensionistes de militars, 1 pobre.

Les dones relacionades amb els serveis incloses en el padró de la segona meitat del mil huit-cents, segueixen les línies ja comentades en el document anterior, dues ensenyants vídues, una de les quals procedent del Maresme (Arenys de Mar). Les religioses ocupen un paper destacat en l'educació de les nenes, per la qual cosa hem cregut interessant d'adjuntar els noms de les deu mestres que el 1854 exercien el seu magisteri al Col·legi de l'Ensenyança de Tarragona, la major part nascudes al mateix Camp, seguides de les comarques del Priorat i les Garrigues:

- Anna Cadenes, superiora, 75 a. de Tarragona.
- Magdalena Bes Gombau, ea. 24 (1850), de Falset.
- Francesca Dolça, 72 a. de la Canonja.
- Josepa Fau Majoral, ea. 33 (1853), d'Arbeca.
- Teresa Prous, 44 a. de Mont-roig del Camp.
- Engràcia Pujol, ea. 30 (1825), de Maspujols.
- Maria Teresa Salvador Munter, ea. 19 (1844), de Riudoms.

---

¹⁷ Pels antecedents d'aquests serveis a la ciutat vegeu l'article de Josep M. Recasens Comes, "Els hostals de Tarragona a finals del segle XVIII", *TAG*, (Tarragona), 25, (2002), p. 15-17.

- Rosa Soronelles Bover, ea. 18 (1854), de la Selva del Camp.
- Dolors Vernet Grau, ea. 10 (1846), de la Vilella Alta.
- Maria Vernet Serra, ea. 21 (1828), de la Vilella Alta (totes eren solteres).¹⁸

Paralelament, al convent de les Beates, de la Plaça del Pallol, hi havia una altra comunitat religiosa amb una desena de monges que es dedicaven a cosir (*costureras*). El 1844 a Valls hi consten dues mestres i tres llevadores.

La poetessa tarragonina i membre honorària de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el discurs preliminar del seu llibre *Poesías*, editat a Tarragona el 1841, recomanava que “se enseñe a las niñas los mismos rudimentos de las buenas letras y bellas artes que los niños”, aquest desitg era una clara mostra de les desigualtats de gènere en la societat de l'època.

Totes les hostaleres són foranes, una dels Pallaresos, una del Pla de Santa Maria i la darrera de Barcelona, precisament aquesta, al *Diario Mercantil de Tarragona* del 3 de gener de 1857 publica l'anunci sobre el seu Hostal (de la Rita), situat al Port: “se desea hallar a una mujer que sepa guisar bien para estar al frente de la cocina de una fonda o posada. Se requiere además que dicha mujer sea viuda o soltera, es decir sola, para poder vivir en la casa”.

Dones dedicades als serveis a Tarragona (1854)

- Ensenyament: 2 mestres de nenes (sense comptar les monges).
- Hostaleria: 3 hostaleres.
- Neteja: 1 bugadera.
- Total: 6 (sense les minyones)
- Altres: 3 pobres.

Les dones que posseïen la casa en propietat, tenien la possibilitat d'obtenir uns ingressos complementaris relogant una habitació a estudiants o treballadors, en el règim que s'anomena de dispesa i la dona dispesera, al *Diario de Tarragona* del 21 de juny de 1809 s'hi publicita aquest singular anunci: “algunos jóvenes habitantes en esta ciudad desearían casa donde les subministrasen comida con el aposento, cama y lo más necesario para estar bien conducidos”. També en el padró de Tarragona de 1854 a casa de Josepa Roig, al carrer Reial, hi consta que tenia com a hostes a Josep Pasqual Soler, de 48 a. Sabí Pau, forner de 23 a., Manuel Caballero, empleat de Cartagena, de 26 a. i altres dos joves empleats de Vitòria i Madrid. Una altra alternativa per les dones era el servei domèstic, però sense necessitat de conviure amb els clients, així al *Diario de Tarragona* del 5 d'agost de 1809 hi llegim: “Una mujer desea encontrar dos o tres señores para servir, sabe guisar muy bien, coser, labar y planchar” (Carrer del Vidre, 1).

Els padrons no aporten gaires notícies sobre les dones que vivien separades dels seus marits, unes per absència, sigui perquè es trobaven navegant

---

¹⁸ Andreu Muñoz Melgar-Immaculada Teixell Navarro, *Aproximació al procés històric de la Companyia de la Maria Nostra Senyora (ensenyança) a Tarragona*, Tarragona, 1998.

en vaixells, altres per servir a l'exèrcit o romandre reclosos a la presó, sense oblidar el règim de divorci. Al final de cada relació, hem afegit aquests casos singulars que els documents expliciten amb la frase "sens home". Elles podien seguir convivint amb els fills o els pares, però el nombre detectat és baix, caldria investigar en altres fonts de caràcter eclesiàstic.¹⁹ Atenent que ens hem centrat en l'àmbit urbà, hem descartat en el buidatge a les pageses. Únicament i a tall de mostra, les hem apuntat en el padró de Reus de 1820, es tracta d'una desena de vídues que generalment cohabitaven amb els fills, alguns dedicats a l'agricultura, però altres ja en l'artesanía, i en ocasions amb el suport d'un matrimoni pagès, aquí seria necessari esbrinar la superfície de conreu propietat de cadascuna a través del cadastre, per comprovar si podien mantenir-se de la terra.

Resseguir el treball femení en l'època preindustrial no és fàcil, cal confrontar més documentació, la més qualitativa sense dubte és la de naturalesa notarial i judicial, sense oblidar la correspondència privada. És necessari que a les comarques tarragonines es promoguin més recerques en aquesta línia, després de les realitzades per l'antropòloga Monserrat Soronellas Masdéu a la Selva del Camp, per la també professora de la URV Coral Cuadrada o, més puntualment, per Marc López González a Mont-roig del Camp.²⁰

APÈNDIX DOCUMENTAL

1. Dones amb ofici segons el padró d'habitants de Reus (1810)

Sector Secundari

Artesanes

Espart

- Teresa, vídua Batlle, cordera (*soguera*)
- Maria, vídua Olzinelles, cordera.
- Maria, vídua Amat, espardenyera.

Fusta

- Josepa, vídua Baduell, botera.
- Maria, vídua Pallarès, botera, a casa seva hi vivia un boter (Martí Sàgrera).
- Ursula Tiqueris, botera, tenia tres fills.
- Maria, vídua Zamora, botera, tenia dos fills i dues filles.

Pell

- Teresa, bastera, vídua Sunyer, tenia dos fills.

---

¹⁹ Per aquesta temàtica es pot consultar el llibre de Marie Costa, *Dones rebels, dones alliberades: el divorci a Catalunya als segles XVIII i XIX*, Vic, 2016.

²⁰ "Vida i treballs de les dones a Mont-roig del Camp: 1700-1800. Ruptures i continuïtats", *Després de les Noves Plantes: canvis i continuïtats a les terres de parla catalana, Actes del IX Congrés de la CCEPC*, Cervera, 2014, p. 307-320.

- Teresa, vídua Mercader, sabatera.
- Maria, vídua Santasussanna, sabatera, a casa seva hi vivia un fill i un sabater també vidu (Bartomeu Verges), el darrer en la categoria d'*inquilino*.
- Antònia, vídua Ponts, sellera, vivia de la botiga.

Metall

- Caterina Lanato, agullera, s.
- Francesca, vídua García, llaunera.

Tèxtil

- Rosa, vídua Torrents, cordonera.
- Maria, vídua Salvat, fabricant de teixits.
- Anna M. vídua Garrot, filadora (a jornal)

Sector Terciari

Comerç

- Teresa, vídua Cases, adroguera, tenia dos nens i una nena.
- Maria, vídua Borràs, confitera.
- Teresa, vídua Baldric, confitera, mantenia una minyona.
- Felipa, vídua Esteve, confitera, vivia a la casa-botiga amb una criada.
- Rosa, vídua Aleu, fornera.
- Maria, vídua Alomar, fornera, tenia un fill.
- Teresa, vídua Marsal, fornera, tenia tres filles.
- M. Àngela, vídua Pouet, fornera, tenia un fill i una filla.
- Maria, vídua Prats, fornera (a jornal), convivia amb una dona bugadera.
- Antònia, vídua Sants, fornera, tenia un fill i dues filles.
- Antònia, vídua Serra, pastissera, vivia del seu treball, tenia un fill.
- Antònia, vídua Gaspar, comerciant de pesca salada, tenia una filla.
- Teresa, vídua Guitart, comerciant de pesca salada.
- Francesca, vídua Ortega, botiguera.
- Maria, vídua Font, botiguera de cereals.
- Maria, vídua Serra, botiguera de sabó.
- Antònia, vídua Sants, morcaire.
- Teresa, vídua Balada, botiguera de teles, disposava de botiga, minyona i un administrador del comerç.
- Josepa, vídua Ferrer, revenedora, tenia una filla.
- Rosa, vídua Figa, revenedora, a la casa hi vivia també un músic.
- Antònia, vídua Millet, revenedora, tenia dues filles.
- Vídua Morales, revenedora.
- Rosa, vídua Pasqual, revenedora.
- M. Anna, vídua Peirot, revenedora.
- Tecla, vídua Salvat, revenedora.
- Rosa, vídua Santfeliu, revenedora.
- Maria, vídua Ximenes, revenedora, d'ètnia gitana.
- Maria, vídua Sucós, llibretera, mantenia una minyona.

Neteja

- Antònia Aimemir, bugadera, casada amb un pagès.
- Isabel, vídua Alzina, bugadera.

- Rosa, vídua Anguera, bugadera.
- Rosa, vídua Artigues, bugadera.
- Francesca, vídua Bartolí, bugadera.
- Maria, vídua Blanc, bugadera, convivia amb una altra bugadera.
- Josepa, vídua Boada, bugadera, vivia amb un fill ferrer.
- Maria, vídua Bros, bugadera.
- Antònia, vídua Bru, bugadera.
- Vídua Cailà, bugadera.
- Francesca, vídua Cerdà, bugadera.
- Antònia, vídua Clariana, bugadera.
- Maria, vídua Comes, bugadera (a jornal).
- Antònia, vídua Crosa, bugadera.
- Francesca, vídua *Ensenyat*, bugadera.
- Caterina, vídua Estaper, bugadera.
- Maria, vídua Ferrando, bugadera.
- Magdalena, vídua Figuerola, bugadera.
- M. Àngela, vídua Font, bugadera.
- Cecília, vídua Font, bugadera (a jornal).
- Isabel, vídua Fort, bugadera.
- Maria, vídua Garramà, bugadera, convivia amb una altra bugadera.
- Teresa, vídua Granell, bugadera.
- Teresa, vídua Gras, bugadera.
- Tecla, vídua Martí, bugadera.
- Josepa, vídua Font, bugadera, convivia amb l'anterior.
- Teresa, vídua Martorell, bugadera, convivia amb una altra bugadera.
- Gertrudis, vídua Odena, bugadera.
- Maria, vídua Ollana, bugadera, a més de dues filles, convivia amb dues dones adultes.
- Francesca, vídua Oliver, bugadera.
- Eulàlia, vídua Oller, bugadera.
- Rosa, vídua Ortega, bugadera, convivia amb l'anterior.
- Magdalena, vídua Planes, bugadera.
- Antònia, vídua Prats, bugadera.
- Caietana, vídua Quintana, bugadera.
- Rosa, vídua Raspall, bugadera.
- Úrsula, vídua Rigualta, bugadera.
- Teresa, vídua Rodon, bugadera, tenia dos fills.
- M. Anna, vídua Rodríguez, bugadera.
- Francesca, vídua Sales, bugadera.
- Rosa, vídua Sales, bugadera.
- Maria, vídua Salvador, bugadera.
- M. Àngela, vídua Sants, bugadera.
- Maria, vídua Sarget, bugadera.
- Antònia, vídua Savall, bugadera.
- Josepa, vídua Savall, bugadera.
- Josepa, vídua Soler, bugadera.
- Raimunda, vídua Soler, bugadera.
- Josepa, vídua Sorribes, bugadera.
- Antònia, vídua Trill(a), bugadera.

- Teresa, vídua Tristany, bugadera.
- Maria, vídua Vázquez, bugadera.

Hostaleria

- Rosa, vídua Esteve, cafetera, al seu servei mantenia una minyona.

Sanitat

- Magdalena, vídua Nadal, apotecària, mantenia una minyona, en el padró consta que vivia de la seva hisenda. A casa seva hi habitava també un apotecari (Pere Casals).

Altres

- Maria (?), vídua, jornalera.
- M. Àngela, vídua Bellver, jornalera.
- Paula, vídua Caballero, jornalera.
- Francesca, vídua Cabrer, jornalera.
- M. Anna, vídua Canrubí, jornalera.
- Josepa, vídua Castilla, jornalera.
- Francesca, vídua Coquer, jornalera.
- Magdalena Bages, jornalera (fadrina).
- Teresa, vídua Giner, jornalera.
- Isabel, vídua Grau, jornalera.
- Josepa, vídua Parés, jornalera.
- Antònia, vídua Pasqual, jornalera, tenia un fill.
- Paula, vídua Raüll, jornalera.
- Magdalena, vídua Rutllant, jornalera.
- Josepa, vídua Salvat, jornalera.
- Vicenta, vídua Sants, jornalera.
- Francesca, vídua Savall, jornalera
- Antònia, vídua Casadesús, esquiladora de mules.

Pobres

- Antònia, vídua Font, vivia d'almoines.

Nota: En el document no hi consta ni l'origen geogràfic ni l'edat de les empadronades.
Font: Arxiu Comarcal Baix Camp (ACBC), Fons Municipal de Reus, Padró d'habitants de 1810, sign. 2.419-2.420.

2. Dones amb ofici a Reus segons el padró d'habitants de 1820

Sector Secundari

Artesanes

Espart

- Teresa, vídua Batlle, cordera, 45 a. de Reus, tenia un fill de 14 a.
- Teresa, vídua Vilaseca, cordera, 41 a. de Reus, tenia dos nois (13 a. i 9 a.), cinc noies i una minyona.
- Josepa, vídua Fonts, espartenyera, 65 a. de Reus, tenia un fill del mateix ofici.

- Magdalena, vídua Lloses, espartenyera, 62 a. de Reus, tenia un fill s. espartenyer de 22 a. i dues noies fadrines de 18 a. i 20 a.

Fusta

- Teresa, vídua Alsina, fustera, 54 a. de Reus, tenia una filla de 26 a.
- Maria, vídua Gilabert, botera, 70 a. de Reus, tenia un fill boter de 40 a.

Metall

- Teresa, vídua Pàmies, agullera, 55 a. de Reus, tenia un fill aguller de 28 a. s. i una filla de 18 a.
- Paula, vídua Elies, argentera, 57 a. de Reus, tenia un fill argenter de 27 a. i altres de petits.
- Josepa, vídua Parés, daguera, 50 a. de Reus, tenia un fill daguer de 25 a. casat
- Magdalena, vídua Montclàs, serrallera, 55 a. de Reus, tenia un fill de 28 a. serraller, amb ells hi convivia un aprenent del mateix ofici de Calaf (Anoia), de 14 a. arribat el 1810.

Terrissa

- Caterina, vídua Freixa, ollera, 76 a. de Reus, convivia amb una filla de 30 a. casada amb un soldat.

Pell

- Teresa, vídua Andanès, blanquera, 58 a. de Reus, tenia un fill veler de 30 a.
- Tecla, vídua Amat, peller, 37 a. de Reus, convivia amb tres fills de 7, 9 i 13 a. al seu servei mantenia una minyona de Cornudella de Mont-sant.

Tèxtil

- Francesca Baget, cosidora, s. 34 a. de Reus, convivia amb dues bugaderes vídues.
- Rosa Ferrer, sastressa, c. 45 a. de Reus, tot i anotar-se com a casada, vivia sola amb dues filles, de 17 i 3 a.
- Rosa Bofill, planxadora, 44 a. de Valls, consta que tenia el marit absent.
- Antònia, vídua Montseny, velera, 35 a. de Reus, convivia amb un fill veler casat.

Sector Terciari

Comerç

- Gertrudis Bigorra, fornera, 45 a. de Reus, tenia un fill de 13 a. i tres filles de 19, 14 i 8 anys.
- Teresa, vídua Company, fornera, natural de Valls, ea. 10 (1786), tenia un fill teixidor de 16 a. i una minyona, també originària de Valls.
- Paula, vídua Ferrer, fornera, 46 a. tenia un fill de 22 a. i altres dos estudiants (8 a. i 14 a.), i una filla de 17 a.
- Antònia, vídua Sants, fornera, 60 a. de Reus, amb ella hi vivia un fill de 27 a. casat.
- Caterina, vídua Estapar, revenedora, de Reus, 44 a. de Reus, tenia dos fills, un de 14 a. i un de 12 a.

- Paula, vídua Llaurador, revenedora, 28 a. de Reus, tenia dos fills, un de 12 a. i un de 13 a.
- Rosa, vídua Tondo, revenedora, de 36 a. de Reus, convivia amb una filla de 5 a. i un fill de 2 a.
- Raimunda (?), vídua, *tendera*, nascuda a Montblanc, ea. 20 (1792), tenia dos fills teixidors (24 a. i 22 a.) i una filla de 16 a.
- Nicolasa Urcárregui, *tendera*, de Madrid, ea. 31 (1820), sols feia dos mesos que vivia a Reus, tenia un fill de 14 a.
- Teresa Jordana, drapaire, c. ea. 12 (1810), de l'Espluga Calba, amb ella hi convivia una noia soltera de Sarral (Teresa Sugranyes).
- Teresa, vídua de Pratdesaba, botiguera, 48 a. de Reus, tenia un fill de 16 a.
- Antònia, vídua Ponts, llibretera, de 50 a. de Reus, tenia un fill del mateix ofici de 32 a.

Neteja

- Maria (?), vídua, bugadera, ea. 24 (1790), nascuda a Torredembarra,
- Josepa, vídua Cortada, bugadera, 46 a. de Reus
- Magdalena, vídua Morales, bugadera, 48 a. de Reus, convivia amb l'anterior i una cosidora soltera.
- Antònia, vídua Trill, bugadera, 70 a. de Reus.
- Antònia Trill, bugadera, 25 a. de Reus, filla de l'anterior.

Sector Primari

Agricultura

- Magdalena, vídua Borbonès, pagesa, 50 a. de Reus, tenia dos fills, un de 15 a. i un de 17 a.
- Francesca, vídua Domènec, pagesa, 71 a. de Reus.
- Paula, vídua Ferrer, pagesa, de Reus.
- Magdalena, vídua Figueres, pagesa, 60 a. de Reus.
- Teresa, vídua Jardí, pagesa, 67 a. de Reus.
- Teresa, vídua Llaurador, pagesa, 44 a. de Reus, tenia dos fills, un de 4 a. i un de 6 a. amb ells també hi convivia un matrimoni pagès.
- Teresa, vídua Martí, pagesa, 46 a. tenia dos fills velers de 15 a. i 18 a.
- Maria, vídua Selma, pagesa, 38 a. de Reus, convivia amb tres fills, un carreter de 18 a. un de 15 a. i una de 14 a.
- Teresa, vídua Sugranyes, pagesa, 68 a. de Reus, convivia amb un fill pagès de 48 a.
- Francesca, vídua Tàrrec, pagesa, 56 a. de Reus.
- Longarda Magrinyà, jornalera, s. 18 a. de Reus.

Ramaderia

- Júlia Colomer, gallinera, 28 a. de Reus.

Nota: no hem anotat a les hisendades.

Dones de Reus sense home, ni ofici consignat (1820)

- Teresa Fàbregues, ea. 21 (1816), de Cambrils, “sens oma”, convivia amb una altra dona de Montbrió del Camp de 53 a.

- Maria Bellver, c. 27 a. de Reus, “sens oma”, convivia amb els seus pares (velers).

Font: ACBC, Fons Municipal de Reus, Padró d'habitants de 1820, sign. 1.666.

3. Dones amb ofici segons el padró d'habitants de Tarragona de 1823

Sector Secundari

Tèxtil

- Anna (?), modista, 50 a.
- Ignàsia, v. Basses, cosidora, 68 a. convivia amb dues filles fadrines (25 i 31 a.).
- Maria Ibáñez, cosidora, de Daroca (Aragó), s. ea. 20 (1793).
- Magdalena, v. Pólvora, cosidora, 66 a. convivia amb una filla soltera de 30 a. A la primera el padró de 1822 la qualifica com a mestra.
- Llúcia, v. Serra, cosidora, 27 a. de Reus, sols feia 8 dies de la seva arribada, vivia sola.
- Antònia Vallès, cosidora, s. 57 a.

Sector Terciari

Comerç

- Rosa, v. Pastor, peixatera (*pescatera*), 66 a. convivia amb una filla fadrina de 29 a.
- Antònia, v. Tomàs, peixatera (*pescatera*), convivia amb dos fills.
- Sebastiana Alsara, revenedora, s. 33 a.
- Maria Anglès, revenedora, s. el 1824 tenia 21 a.
- Tomasa Amat, revenedora, 42 a. casada, però no s'hi anota el nom del marit.
- Ventura Boix, vídua Huguet, revenedora, 62 a.
- Rosa Boix, revenedora, s. 70 a. germana de l'anterior.
- Tecla, v. Cendra, revenedora, 37 a.
- Tecla, v. Elies, revenedora, 45 a.
- Eulàlia Gabriel, revenedora, casada amb un pagès.
- Àgueda, v. Lafora, revenedora, 53 a.
- Rosa, v. Jordà, revenedora, 61 a.
- Rosa, v. Mallol, revenedora, 32 a. vivia amb un fill de 9 anys, al seu servei mantenia una minyona.
- Gertrudis, v. Pi, revenedora (*tendera*), 42 a. convivia amb dues filles i una minyona.
- Anna Secall, s. revenedora, de 29 a.
- Francesca Secall, s. revenedora, 20 a. germana de l'anterior.
- Teresa, v. Serret, revenedora, 40 a. convivia amb una filla.
- Margarida, v. Simó, revenedora, 53 a.
- Antònia Valls, revenedora, 32 a. casada, tenia tres fills, dos nats a Tarragona i un a Reus, no hi consta el nom del marit.
- Tecla, v. Vilà, revenedora, 50 a. convivia amb els fills.
- Magina Virgili, revenedora, s. 56 a.
- Teresa Virgili, revenedora, s. 42 a. germana de l'anterior.
- Ignàsia Virgili, revenedora, el 1822 tenia 41 a.

- Josepa, v. Bonet, venedora de sal, 61 a.
- Francesca Ribelles, venedora de queviures (*vivandera*), s. dels Pallaresos, ea. 22 (1805), convivia amb un fill solter.
- Magdalena Font, vidriera, el 1822 tenia 46 a. convivia amb els fills.
- Ramona (?), fornera, v. 32 a, convivia amb els fills, un criat forner de Riudoms de 21 a. i una minyona d'Altafulla de 20 anys, els dos darrers arribats el 1821.
- Josepa, v. Barceló, fornera, 51 a. convivia amb una filla fadrina de 30 a. un fill forner casat de 29 a. i un aprenent de forner de 24 a.
- Manuela Espinac, fornera, 34 a. convivia amb els fills, al seu servei mantenia un mosso (Josep Rabassa). En un altre carrer de Tarragona documentem als forners Vicenç Espinac, de 55 a. i al seu fill Josep, de 23 a.
- Francesca Lafont, fornera, 56 a. “su marido está ausente en clase de divorcio”, convivia amb tres fills i un criat forner solter de 46 a.
- Teresa, v. Serrahima, fornera, 42 a. convivia amb un fill de 9 a.

Serveis

Ensenyament

- Maria, v. Cases, v. 49 a. mestra de nenes.
- Teresa, v. Donato, mestra de nenes, 60 a. convivia amb un fill sabater solter.
- Teresa Montserrat, mestra de nenes orfes, a la Plaça Palau, amb ella hi vivien vuit nenes entre nou i quinze anys i una noia de 35 a.
- Tecla Pinyol, mestra de nenes, s. 38 a.

Administració d'almoines de l'església

- Tecla Morera, v. 55 a. *limosnera*.
- Geronima Romero, c. natural de Logroño, 32 a. *limosnera*.

Hostaleria

- Maria Bella, hostalera, 32 a. casada.
- Antònia, v. Rovira, hostalera, 65 a. tenia un fill traginer de 46 a. casat, a casa seva hi vivia també un mosso de l'Espluga de Francolí de 29 anys.
- Maria, v. Asencio, tavernera, 43 a. convivia amb un fill barber de 18 a.
- Maria, v. Nogués, tavernera, de Vila-seca, ea. 19 (1801), tenia tres fills entre 4 i 8 anys, al seu servei hi treballava una minyona de Constantí, de 16 anys, aquesta arribada el 1822.

Transport

- Francesca, v. Soler, marinera, 36 a. convivia amb el seu fill solter matriculat (de 14 a.).
- Antònia, v. Ametller, matriculada, 63 a. convivia amb els fills, un d'ells ferrer d'ofici.
- Francesca, v. Balcells, matriculada, 65 a. tenia un fill fadrí de 18 a. matriculat.
- Maria, v. Canyelles, matriculada, 52 a.
- Tecla, v. Canyelles, matriculada, 51 a. convivia amb els fills i dues minyones.
- Maria Mercader, matriculada, de Sitges, casada, tenia un fill de 14 a.

- Tecla, v. Vilaja, matriculada, 55 a.
- Teresa, v. Fortuny, traginera, 30 a. de Mont-roig del Camp, convivia amb una filla i un mosso traginer tarragoní vidu de 38 a.

Neteja

- Paula, v. Aleu, bugadera, 61 a.
- Bernarda, v. Carreter, bugadera, 40 a. convivia amb els seus fills, el gran era matriculat de marina.
- Antònia, v. Domènec, bugadera, 37 a.
- Esperança Lleonart, bugadera, s. 20 a. convivia amb una germana de dinou anys també fadrina.
- Francisca, v. Luayes, bugadera, de Santa Fe, ea. 27 (1819), convivia amb dos fills.
- Josepa, v. Lucas, bugadera, de Tortosa, ea. 34 (1808), vivia amb els fills.
- Josepa, v. Lucena, bugadera, ea. 47 (1818).
- Teresa, v. Martí, bugadera, 41 a. tenia un fill fuster de 19 a. i un que era picapedrer de 16 a.
- Antònia Mas, bugadera, originària d'Altafulla, arribada el 1817, tenia una filla d'onze anys nascuda a Vila-seca.
- Antònia Merino, bugadera, d'Ascó, ea. 37 (1820), casada (no hi consta el nom del marit).
- Joaquima, v. Parada, bugadera, 45 a. convivia amb els fills, un d'ells matriculat.

Dones de Tarragona sense ofici consignat i amb l'anotació d'home absent o separades d'ell (1823)

- Antònia Adserà, natural d'Altafulla, “tiene su marido a los bajeles”.
- Rosa Gassull, d'Almoster, ea. 24 (1820), “tiene su marido preso”.
- Maria Moncosí, 25 a. de Belianes, “su marido en el presidio”.
- Ignàsia Belltall, 54 a. “separada de su marido”, convivia amb un fill de 18 a.
- Josepa Sucia, 26 a. “separada de su marido”.

Vídues pensionistes de militars

- Tecla, v. Fabregat, 49 a.
- Francesca, v. Oliver, 59 a.

Pobres o invàlides

- Paula Miquel, s. cega, 51 a. vivia a casa de la seva família.
- Maria Pinyol, s. 62 a. pobre de solemnitat.

Nota: Si no consta el contrari s'ha d'entendre que són naturals de Tarragona, els cognoms de les dones casades i vídues responen al del seu marit. No hem inclòs a les minyones, cambres, religioses, hisendades, ni les pageses. Hem complementat les dades del padró de 1823 amb les dels anys anterior i posterior.

Font: Arxiu de la Ciutat de Tarragona, FMT, Padró d'habitants de 1823, (sign. 2.944-2.946) i padró d'habitants de 1824 (sign. 2.879).

4. Dones amb ofici consignat segons el padró d'habitants de Tarragona de 1854

Sector Secundari

Artesania

Espart

- Maria Llaurador Blai, espartera, v. 50 a. convivia amb un fill s. de 21 a.

Tèxtil

- Bonaventura Munter Pastor, cosidora, s. ea. 14 (1830), de Vilanova, vivia sola en un pis.
- Caterina, Padreny, v. cosidora, 53 a.
- Esperança Mallafré Padreny, cosidora, s. 17 a. filla de l'anterior.
- Teresa Fontanet Bofarull, teixidora, 22 a. convivia amb la seva mare hostalera.

Sector Terciari

Comerç

- Josepa Rossell Espinac, estanquera, 28 a. casada amb un home nat a Utrera (Andalusia), absent perquè es trobava al servei militar. Tenien fills nats a Puigcerdà, Hostalric i Morella.
- Magdalena, Canturri Arcs, v. peixatera, 59 a.
- Rosa Brull Canturri, peixatera, 34 a. vivia amb l'anterior.
- Maria Roca, v. Salvador, peixatera, 40 a. tenia cinc fills.
- Josepa Altés, revenedora, 60 a. amb ella hi vivien les filles i una criada.
- Josepa Batlle Briansó, revenedora, s. 40 a. de Constantí (vivia en un entresol).
- Tecla, v. Bertran, revenedora, 70 a. convivia amb un fill fadrí de 30 a.
- Tecla Gabriel, v. Gil, revenedora, 42 a. tenia dues filles.
- Antònia, v. Pàmies, revenedora, 70 a. convivia amb una filla de 34 a.
- Teresa Sandoval Badia, revenedora de Montblanc, ea. 26 (1829).
- Rosa, Secall Altés, v. revenedora, 50 a.
- M. Anna Secall Altés, revenedora, 40 a. germana de l'anterior.
- Magdalena Vidal, revenedora, v. ea. 12 (1810), era dels Pallaresos, vivia sola en uns baixos.

Serveis

Ensenyament

- Teresa, Bover, v. 68 a. directora de la casa de nenes orfes, amb ella hi vivien quatre nenes entre 9 i 15 a.
- Gertrudis Vilanova Gai, mestra, v. ea. 36 (1851), d'Arenys de Munt, vivia amb un germà seu solter comissionat (Tomàs), arribat el 1847.

Hostalera

- Rita Altamira, hostalera, 60 a. de Barcelona, "no vive con su esposo", al seu servei tenia tres minyones.
- Maria Bofarull, hostalera, 67 a. dels Pallaresos, vivia amb els seus fills (un fuster, un teixidor i una teixidora).
- Josepa Carulla Miró, hostalera del Pla de Santa Maria, ea. 20 (1823), convivia amb una filla, una minyona d'El Catllar i un criat de la Secuita.

Neteja

- Marina Bella, bugadera, s. ea. 4 (1821), vivia sola en un entresol.

Pobres

- Antònia Baduell, pobre, s. 70 a.
- Paula Nogués, pobre, s. 30 a. neboda de l'anterior.
- Francesca Parellades, *pordiosera*, s. ea. 57 (1841), de Torrelles de Foix, vivia sola.

Dones de Tarragona sense ofici consignat i amb l'anotació d'home absent o separades d'ell

- Josepa Marc Grau, 30 a. "el marido está en el servicio", tenia un fill de 7 a.
- Enriqueta Mas, 24 a. de Barcelona, "el marido vive en Barcelona, separado de su esposa", ella vivia amb la seva mare vídua.
- Rosa Rull, 34 a. de Peralta (Renau), vivia "separada del marido".
- Antònia Ximenes, 24 a. "su marido está fuera", tenia una filla de dos anys.

Font: Arxiu de la Ciutat de Tarragona, FMT, Padró d'habitants de 1854, sign. 2.516-2.524.

Abreviatures a tots els apèndixs: s. soltera, v. vídua, a. anys, ea. edat d'arribada (entre parèntesi la data).